

ТАРАС ШЕВЧЕНКО: "ДОБРИЙ І ЄДИНИЙ ДРУГ МІЙ!" ДО 130-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ СМЕРТІ ВАРВАРИ РЕПНІНОЇ

Розкрито життєвий і творчий шлях відомої особистості з оточення Тараса Шевченка – княжни Варвари Репніної. Вивчено її походження з відомих історичних родів – чернігівських Рюриковичів, Волконських, Розумовських. Особливу увагу приділено її епістолярній спадщині, літературній та публіцистичній творчості. Доведено, що Варвара Миколаївна як письменниця своїми мемуарами доповнила ще одну сторінку до великої історії країни, якій вірно служили її пращури. Okремо проаналізовано статті про Варвару Репніну.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Варвара Репніна, біографічні дані, епістолярна спадщина, мемуари.

Слід визнати, що дотепер життя і діяльність багатьох талановитих жінок залишається в тіні сильної статі. Сім'ї, в яких вони народилися і вирости, як правило були відомі. На наш погляд, ці жінки заслуговують на те, щоб про них говорили, як про особистостей, котрі вплинули на формування світогляду, морально-етичних засад суспільства.

У цьому контексті мова піде про княжну Варвару Миколаївну Репніну, яка є нащадком двох видатних українських родів. Вона була донькою князя Миколи Григоровича Репніна (1778–1845), у свій час посланника при вестфальському дворі (1809–1812), генерал-губернатора королівства Саксонії під час окупації 1813–1814 рр., військового губернатора Малоросії (1816–1834) (де мав велику популярність) і княгині Варвари Олексіївни Репніної, уродженої графині Розумовської (1778–1864).

Варвара Миколаївна по лінії батька походить із стародавнього роду чернігівського князя Репніна, св. Михайла. Рід згас у 1801 році зі смертю прадіда княжни Варвари Миколаївни генерал-фельдмаршала князя Миколи Васильовича Репніна (1734–1801). Однак, того самого року, 12 липня своїм указом Олександр I

звелів онукові (по лінії доньки) останнього Репніна, князю Миколі Григоровичу Волконському іменуватися *Репніним*. "...я дорожу, чтобы отца моего называли *Репниным* без прибавления Волконского; он так подписывался и имел гербовую печать Репниных" [17, с. 1984], – неодноразово наполягала Варвара Миколаївна у листі до видавця "Русского архива".

1796 року Микола Васильович Репнін був призначений російським імператором Павлом I генерал-фельдмаршалом, а після звільнення з військової служби жив у Москві. Він започаткував зібрання історичних документів князів Репніних, частина яких побачила світ у багатьох виданнях. Інформацію про його характер і діяльність на посаді російського посла в Польщі зібрав і надрукував в "Русском архиве" (1865, № 7) Михайло Лонгінов. Рід князів Репніних-Волконських розміщено в "Бархатной книге", герб – в "Общем гербовнике дворянских родов Российской империи".

Батько Варвари Миколаївни Микола Григорович був неабиякою особистістю: учасник Вітчизняної війни 1812 року, генерал від кавалерії, член Державної Думи. Відомо, що між М. Г. Репніним та О. С. Пушкіним виникло коротке листування з приводу образливого відгуку про поета, що нібито йшов від Репніна. Поет написав князю листа, у якому звинуватив останнього у народженні та розповсюдженні пліток, наче він, Пушкін, є автором сатири "Ода на одужання Луккула". "...я должен оберегать мою честь и то имя, которое перейдет к моим детям" [3, с. 1082], – писав Пушкін Репніну 5 лютого 1836 року. Стримана і гідна письмова відповідь Репніна 10 лютого вичерпала інцидент, що виник. Пушкін подякував за відповідь і вибачився. Збереглося два листа Пушкіна до Репніна і один лист князя до поета. Л. Черейський у своїй праці "Пушкин и его окружение" припустив, що Пушкін міг бути знайомий з княжною Варварою Репніною. Зберігся її лист до матері від 22 грудня 1831 року з Петербурга про придворний бал в Анічковому палаці зі згадуванням про Наталію Миколаївну Пушкіну, яка за словами Варвари Миколаївни "действительно великолепна" [22, с. 367].

Дружина брата Миколи Репніна – декабриста Сергія Волконського – Марія Раєвська була музою Пушкіна. Він

присвятив їй свою поему "Полтава". Примітно, що у цій поемі серед "птенцов гнезда Петрова" названо й Репніна – одного з пращурів княжни Варвари.

Серед численних благородних вчинків М. Г. Репніна – пропозиція обмежити права поміщиків над селянами, сприяння викупу з кріпацтва Михайла Щепкіна, майбутнього геніального російського актора українського походження, допомога Івану Котляревському у постановці в Полтаві його п'єс "Наталка-Полтавка" та "Москаль-чарівник". Князь деякий час був прихильний до Тараса Шевченка. "Даже мама, так мало знающая его [Шевченко], очень расположена к нему, а папа его даже любит" [21, с. 217], – писала в листі княжна Репніна до Шарля Ейнара від 27 січня 1884 р. А потім Шевченко "вдруг впал в немилость у отца" [18, с. 274] (з листа Репніної до Глафіри Псьол від 4 серпня 1844 р. з Яготина).

По лінії матері княжна Варвара Миколаївна належить до дворянського роду Розумовських, який походить від рядового козака Якова Романовича Розума. Один його син – Іван, був родоначальником згаслої дворянської гілки Розумовських. А другий син – Григорій мав двох синів – Олексія і Кирила Розумовських, які отримали в Російській імперії графський титул. Розумовські внесені до V частини родовідної книги Санкт-Петербурзької губернії.

Прадід Варвари Миколаївни – Кирило Григорович Розумовський навчався в університетах Західної Європи. Був президентом Петербургської Академії наук. Про його призначення в 1750 році указом імператриці Єлизавети Петрівни гетьманом Лівобережної України із захопленням писав у своїй "Ідилії" Михайло Васильович Ломоносов.

Дід Варвари Миколаївни Олексій Кирилович Розумовський, російський державний діяч, граф, сенатор, міністр народної освіти, попечитель Московського університету, один з ініціаторів створення Царскосельського Ліцею. Він був присутній разом із Гаврилом Державіним на іспиті Олександра Пушкіна, і також високо оцінив талант молодого поета. Два її двоюрідних діда були відомими людьми: Андрій Кирилович Розумовський – російський дипломат і Григорій Кирилович Розумовський – один

із перших вітчизняних геологів. Діти Олексія Розумовського, які через своє становище незаконнонароджених називалися "вихованцями", мали прізвище Перовских. Вони отримали блискучу освіту й залишили яскравий слід в історії Росії. Так, Олексій Петрович Перовський (псевдонім Антоній Погорельський) був громадським діячем, письменником. Перовські поріднилися з Толстими і Жемчужниковими. Толсті були тісно пов'язані родинними стосунками із Репніними і Волконськими.

Мати княжни Варвари Миколаївни княгиня Варвара Олексіївна – онука Кирила Розумовського, останнього гетьмана Лівобережної України (1750–1764), графа (з 1744) – прославилася своїми благодійними справами: у наполеонівську війну доглядала за пораненими, організовувала для місцевого населення лікарні та лазарети. По закінченню війни під керівництвом імператриці заснувала "Человеколюбивое общество", Патріотичний інститут і "Дом трудолюбия" (пізніше Єлизаветинський університет) для сиріт Вітчизняної війни 1812 року. Вона першою очолила Петербурзьке Патріотичне товариство. У Полтаві (1816 р.) займалася справами милосердя: заснувала притулки, Полтавський інститут. І все це за кошти сім'ї. Турбувалася про людей під час голоду в Малоросії.

Короткі біографічні дані про княжну Варвару Миколаївну Репніну можна віднайти як в енциклопедичних виданнях ХІХ–ХХІ ст., так і в сучасній шевченкознавчій літературі. Сучасна "Шевченківська енциклопедія" в 6-ти томах (Т. 5, с. 461–463) містить статтю В. Мовчанюка "Репніна Варвара Миколаївна", де багато уваги приділено знайомству княжни Варвари з Тарасом Шевченком, подальшим стосункам поета з родиною Репніних, листуванню княжни з митцем у засланні. На жаль, у цій статті не розкрито особистісні риси княжни Варвари, як і не згадано про її писемну спадщину, хіба що названо незакінчену повість "Дівчинка" Цю повість дослідники вважають "вдалою пробою пера". Утім, Тарас Шевченко назвав її "страшною поезією".

1925 року у Львові Михайло Возняк видав книгу "Шевченко й княжна Репніна: (Епізод із першої подорожі на Україну)", де було вміщено й автобіографічну повість "Дівчинка" у перекладі українською мовою. Осмислюючи свої відносини з Тарасом

Григоровичем, княжна Варвара написала ще одну повість, в якій вона вивела Шевченка як головного героя під прізвиськом Березовський, а себе під прізвиськом Радимова. В сучасній літературі зустрічаємо різні назви цієї повісті, а саме – "Німа любов" і "Сестра і кохана".

Стосунки Варвари Миколаївни і Тараса Григоровича – тема добре вивчена. Княжна і поет познайомилися у липні 1843 року в маєтку Рєпніних в Яготині. Варвара Миколаївна перейнялася долею колишнього кріпака. Але після повернення Шевченка з солдатчини вони зустрілися як чужі. У своїх листах до Варвари Рєпніної із заслання Тарас Шевченко пише про свої страждання. Він жаліється на нещасливу долю в засланні: спочатку в Орські фортеці, а потім в Оренбурзі. Ділиться своїми життєвими планами, зокрема творчими. Жаліється на поганий стан здоров'я, коли хворіє на цингу (скорбут) та на недобрый душевний стан. Просить княжну Варвару молитися за нього. Висловлює своє захоплення Миколою Гоголем як особистістю і письменником. Просить її клопотатися про його повернення з Новопетровського укріплення. Але найчастіше просить присилати книги.

Відомо, як щиро княжна Варвара ставилася до Шевченка, як сумлінно виконувала всі його прохання, переймалася його негараздами, вживала практичних кроків для поліпшення його долі та долі його рідних, схилялася перед його талантом, прагнула допомогти йому реалізувати себе у мистецтві, сприяла поширенню естампів "Живописная Украина", обіцяла вивчити українську мову, аби насолоджуватися його поезією, домоглася його призначення вчителем малювання в Київському університеті Св. Володимира, у перші роки заслання поета зверталася до Третього відділу Канцелярії Його імператорської величності із проханням полегшити долю поета, листувалася з ним, висилала йому книжки. У листах із заслання Шевченко називає княжну "добрая моя Варвара Николаевна", "добрейшая и благороднейшая Варвара Николаевна", "добрый и единый друг мой".

У 1843 році в Яготині поет присвятив Варварі Миколаївні поему "Тризна", написану російською мовою, оскільки вона не знала української, і подарував автопортрет, який у 1864 році вона передала в Московську міську Чертковську публічну бібліотеку,

що заснована 1863 року. У академічному виданні "Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т." (К., 2013) у Т. 8 зазначено, що княжна Репніна зберігала подарований Шевченком автопортрет до кінця життя (1891); надавала оригінал Михайлу Чалому для фототипічного відтворення у виданні "Жизнь и произведения Тараса Шевченко" (1882). Чертковській бібліотеці у 1864 р. Варвара Репніна подарувала ще один автопортрет Шевченка 1843 р., виконаний пером. Але сама Репніна про нього ніколи не згадувала, і він досі не знайдений. Імовірно до бібліотеки було передано копію з подарованого автопортрета або оригінал, який було повернуто Варварі Миколаївні.

Іван Дзюба так пояснює зустріч Шевченка і княжни Репніної у Москві після повернення поета з заслання: "З не зовсім зрозумілих причин зустріч двох щирих давніх друзів не вийшла такою теплою, якою здавалося б, мала бути" [5, с. 493]. І дивується глузливому тону відгуків поета про жінку, яка так багато для нього зробила у минулому.

Як "холодне" визначив їхнє коротке побачення у Москві російський журналіст Микола Ашешов у своїй брошурі, виданій у Петербурзі "у розпалі громадянської війни в Росії", припускаючи, що мотивами відсторонених почуттів слугували як роки, так і "нові суспільні настрої" [14, с. 148]. Павло Зайцев так пише про цю зустріч: "Мало мабуть, із ким іншим так хотів він (Шевченко – С. Б.) зустрітися, як із княжною Варварою... Але зустріч старих друзів відбулася не в тій атмосфері, яку кожний із них, мабуть, уявляв собі на думку про таку можливість: вони не зуміли знайти ні відповідного тону, ні відповідних слів" [6, с. 263–264]. Виключно у класовому розумінні пояснює витоки прохолодної зустріч княжни й поета у Москві 17 березня 1858 р. Марієтта Шагінян, цитуючи на початку журнальний запис Шевченка за цей день: "...Не зустріла ли она в Москве хорошего исповедника?". Молитвы и подавленные страсти; мировоззрение выросшее на отказе, нетерпимое к себе и к другим, но овеванное дымкой большой поэзии действительно прекрасной и доброй души, – таков был новый друг Шевченко, встреченный им в Яготине и тотчас же страстно его полюбивший. Между этим другом и воздухом беспечной Мосевки была целая пропасть. Яготин и Мосевка исключали друг друга, тут была антипатия

глубже человеческой, – антагонизм двух эпох, двух разных мировоззрений" [23, с. 373–374]. Варвара Миколаївна щоденно "читає йому прописи", пише йому "алегорії" та вірші у прозі, у листах спрямовує "на шлях істини". У цьому й полягала її велика помилка. Шагінян, як тонкий знавець людської психології, підсумовує: "Если мерить влияние человека не теми добрыми желаниями, которыми оно диктуется, а той реакцией, которую оно возбуждает в ответ, – то в эпоху 1843–1844 годов наставления и "приставанья" княжны могли принести только вред поэту, вызвать в нём как раз обратное действие. Натура Тараса Шевченко страстно ненавидела не только всякое рабство, но и всякую опеку. Прописи могли его толкнуть лишь на двойной протест" [23, с. 375]. Цю думку підхоплює наш сучасник Іван Дзюба: "...у своїх прискіпливих нотаціях Шевченкові не враховувала (Рєпніна – С. Б.) психології поета, який... дорого здобути незалежність оберігав від будь-якого тиску, навіть предоброзичливого... Є зрештою, в людській природі якась упертість, відрух робити протилежне тому, що від тебе настирливо вимагають" [5, с. 217].

Правдою є й те, що через чверть століття у листі до Федора Лазаревського, а також в публікації "Русского архива" (1887) княжна Рєпніна жалкувала, що не поновила листування з Шевченком, коли він був у Петербурзі після повернення з заслання.

А у 1881–1883 роках написала кілька доброзичливих листів Михайлу Чалому, котрий збирав матеріали для написання біографії Тараса Шевченка. Також княжна клопоталася про впорядкування могили поета.

Тут необхідно додати, що у останньому науковому виданні "Шевченко Т. Г. Зібрання творів" (К., 2003) у Т. 6 представлено дев'ять листів поета до княжни. Таку ж кількість листів Шевченка до Рєпніної називає і "Шевченківська енциклопедія" у статті В. Мовчанюка "Рєпніна Варвара Миколаївна" (Т. 5, С. 462). Стосовно ж листів Варвари Миколаївни до Тараса Григоровича, то у вищеназваній статті зазначено, що збереглося 18 листів Рєпніної до Шевченка 1844–48 рр. та 9 листів Шевченка до неї (1843–51 рр.). Ці 18 листів Рєпніної до Шевченка опубліковано у виданні "Листи до Тараса Шевченка" (К., 1993).

Свого часу Марієтта Шагінян слушно підмітила, що "после неудачного романа с братом поэта Баратынского, Львом Абрамовичем ("неподходящая партия"), женихов по-видимому, не находилось... Блистательные нравы дворов, международная дипломатия, канцелярия короля и генерал-губернатора со всеми ее "делами", встречи с гениальными людьми эпохи всех национальностей (Пушкин тесно дружил с братом мужа ее сестры, Кривцовым; Гоголь дружил с нею самой), необыкновенное разнообразие обстановки, насыщенная событиями жизнь, это – "снаружи". Глубокое, страстное, неутолимое желание любви, калечившее ее и превращавшее в большую мечтательницу, – это изнанка" [23, с. 371]. Дослідниця переконана, що ні благодійність, якою займалася княжна Варвара, ні спроба створити сільську школу не змогли наповнити щастям її життя й вона шукає вихід в містиці, в релігії, в "обращении на путь нравственный заблудших знакомых" [23, с. 372–373]. На думку Шагінян, після Тараса Шевченка роль такого "заблудшего" відіграв у її житті архітектор Д. Ефімов.

У статті "К биографии поэта Шевченка" ("Русский архив". 1887, № 6) Варвара Миколаївна публічно спростовує Шевченкове авторство вірша "До сестри", присвяту їй та твердження, що княгиня та поет "грали в брата і сестру", яке висловив у статті "Ещё щепотка на могилу Шевченка" Ф. Камінський у журналі "Киевская старина" (1885, № 3). Вона заперечує існування роману з поетом: "...я провела паралель между возлюбленной и сестрой без всякой преднамеренной цели. Присутствие поэта в нашем доме одушевило меня и, не имея дара выражаться стихами, я выливала свои мысли прозой, и мало ли что я тогда писала не как героиня романа и не как замечательно-образованная женщина (какою я никогда не была), а как живая душа, у которой открылся заржавленный вследствие болезней, долгого пребывания за границей и горестей клапан!" [12, с. 258]. Далі вона стисло оповідає про прагнення полегшити долю Шевченка в засланні, про дві їхні зустрічі у Москві після звільнення поета з солдатчини та шкодує, що не поновила з ним після цього переписку.

Утім, аби мати цілісну уяву про княжну Репніну як про особистість і письменницю, зануримося у світ її дитинства, оточення, у ті умови, в яких формувався її світогляд, характер, переконання, уподобання. Це зробити легко, оскільки збереглися численні літературні джерела, власноруч нею написані.

1880 року, будучи у поважному віці, княжна Репніна для однієї зі своїх внучатих племінниць по лінії рідної сестри Єлизавети напише у зошиті на 165 сторінках автобіографічні записки французькою мовою. Це фрагменти родинної хроніки, доведеної до 1839 року. Частина нотаток було надруковано російською мовою Петром Бартеєвим в "Русском архиве" (1897, № 7). У 2007 році в Москві було надруковано ці спогади повністю російською мовою.

У мемуарах княжна Варвара Репніна детально розповідає про своє народження о 5 годині ранку літньої пори сонячного дня 19 липня (ст. ст.) (31 липня за н. ст.) 1808 року на дачі в Лефортово в Москві; про раннє дитинство, що минуло за кордоном (Кассель, Париж, Іспанія, Дрезден, Прага, Відень), де її батько був на державній службі.

Вона називає поіменно багатьох людей з оточення батька та перераховує свої дитячі витівки (наприклад, німецькому офіцеру Функе поклала до кишені жабу). Цікаво описує свої дитячі забави. Зізнається, що в ній самій було більше хлопчачого. Ад'ютанти папа подарували Варварі козацький мундир, який вона одягала із задоволенням, а одного разу навіть дозволили стріляти з пістолета в кімнаті, чим вона надзвичайно пишалася. Під час поїздки у Шьонбрун бачила сина Наполеона, маленького Римського короля, "несчастною жертву проклятої політики", а у Вені в палаці своєї бабусі княгині Волконської – Австрійську імператрицю.

У сім з половиною років Варвара переїздить із родиною до Петербурга, де її найперше вразила урочиста хода посольства Персії, в якій брали участь слони, яким після африканських пісків було незручно йти по засніженій бруківці Петербурга, тому їм наділи спеціально пошиті шкіряні чоботи. Тепер вона потрапляє у дружнє коло своїх родичів: Уварових, Кочубеїв, Загряжських, Волконських. Двоюрідний дід Варвари граф. Петро Розумовський називав дівчинку "татаркою".

Весною 1816 року сім'я переїжджає жити до Москви в Лефортово, а пізно восени князь Репнін був назначений Малоросійським генерал-губернатором. Через Лубни усі вирушили до Полтави.

З дитинства княжна Варвара не приховувала свого бурхливого темпераменту, вирізнялася природним розумом, чуйністю, була надзвичайно спостережливою. Через відкритість та емоційність маленької Варвари завжди можна було дізнатися про стан її душі. Запам'яталася княжні подорож в Почеп через гетьманську столицю Батурин в маєток дідуся Розумовського. У Батурині вінчалися її батьки. А її прадід граф Кирило Розумовський у пам'ять про свого батька, простого козака, зберіг батіг, яким поганяли волів.

Про свою чуттєвість княжна Варвара розповідає сама. Одного разу її, заснулу дев'ятирічну дівчинку, мати понесла на руках в спальню і, поки готували постіль, тримала на колінах: "...в просоннях наклонила я голову к ней на грудь, и мне было так отрадно, что долго, долго вспоминала я тогдашнее восхитительное ощущение" [8, с. 486].

Діти Репніних отримали прекрасну домашню освіту. Їх навчали німецької, грецької мов, латини, музиці, історії, географії, арифметики, танцям, малюванню вчителі-іноземці, російської мови – К. І. Левицький, а Закону Божому вчила мама та архімандрит Сільвестр.

У 1843 році після усунення М. Г. Репніна з посади малоросійського генерал-губернатора в сім'ї панувала атмосфера "...обиженности" царским двором, ограбившим старого князя. Репнины, отягченные долгами, жаловались на стесненные обстоятельства, а княжна Варвара Николаевна даже на бедность (и в письмах к Шевченко, и в письмах к Эйнару)" [23, с. 369]. Незважаючи на те, що князь розорився, його дружина все ще була багата. 1865 року в "Памятной книжке Полтавской губернии" Репніни за багатством знаходяться на четвертому місці, а нащадки Варвари Олексіївни, онуки гетьмана Розумовського володіли більше 14000 десятинами землі у Пирятинському і Переяславському повітах.

Після відставки князь Рєпнін із сім'єю виїхав надовго за кордон. Жили в Дрездені, Римі, Флоренції. Там їхня донька княжна Єлизавета вийшла заміж за П. І. Кривцова, який товаришував з М. В. Гоголем. У Женеві Варвара Миколаївна познайомилася зі швейцарським письменником проповідником Шарлем Ейнаром (1808–1876), з дуже відомої сім'ї філантропів, чийм ім'ям названо Женевський природничо-науковий музей. Довго ще після від'їзду з Женеви вона вважала його своїм духовним ментором, про що виразно свідчать її листи, сповнені щирості та довіри. Листи було надруковано мовою оригіналу – французькою, а також у перекладі російською мовою в "Русских Пропилеях" (Москва, 1916. Т. II), а саме: чотири листи Рєпніної до Ейнара (1844–1845) та два листи проповідника до княжни (1844). Деякі з них написано як епістолярна повість.

1842 року Рєпніни повернулися в Росію й жили у своєму родовому маєтку в Яготині. Необхідно окремо сказати про величезну бібліотеку Яготинського маєтку, яку багато років збирали прадід Варвари Миколаївни Кирило Розумовський та його син Олексій (батько її матері Варвари Олексіївни), а також князі Куракіни (родина Варвари Олексіївни Рєпніної) та ін. Бібліотечний фонд нараховував понад тринадцять тисяч томів книг класиків світової і російської літератури. Більшість книг були іноземною мовою, а найбільше – французькою. Окрім прекрасної бібліотеки у Яготинському маєтку була також велика картинна галерея з оригіналами робіт Левицького, Боровиковського, Рокотова, а також картини і гравюри європейських та російських художників кінця XVIII ст.

У такому середовищі формувалася особистість княжни Варвари Рєпніної. У ньому вона черпала знання з історії, літератури, мистецтва; формувалися її естетичні смаки, духовність, емоційний, рішучий характер.

Високоосвічена княжна, вихована на демократичних літературних традиціях, була особисто знайома та спілкувалася з видатними письменниками: Миколою Гоголем (листувалася і зустрічалася з ним в Римі, Одесі, Яготині) та Тарасом Шевченком (листувалася та доклала багато зусиль у полегшенні його долі).

Цікаві спогади залишила Варвара Миколаївна про Миколу Гоголя. Слід підкреслити, що фантастичне і смішне її не приваблювало взагалі, тому "Вечори на хуторі біля Диканьки" і не вразили її. Типи "Мертвих душ" та "Ревізора" були настільки огидні, що "ни ум автора, ни прелесть слога не могут заставить забыть, что утопаешь в грязи, ходя по тем дорогам, по которым шагают герои" [10, с. 227], – зізнавалася вона. Утім, пізніше напише, що мала проти "Мертвых душ" сильне нерозсудливе упередження.

Стосовно особи самого Миколи Васильовича, то вона не приховувала свого захоплення: "Это была святая натура, один из людей добра, какие в наши дни все болем пропадают" [10, с. 232]. Уперше вони зустрілися в Баден-Бадені. Це був 1836 рік. Їх познайомила Варвара Йосипівна Балабіна, старша дочка якої Єлизавета Петрівна була дружиною брата княжни Василя Миколайовича. Не зважаючи на те, що Варвара Миколаївна не любила театр, утім високо оцінила акторську майстерність Гоголя, коли він читав Репніним і Балабіним свого "Ревізора" та "Нотатки божевільного", змінюючи при цьому голос, міміку кожного героя. Обідав Гоголь на дачі Репніних в Каstellамарі; часто сперечався з молодим архітектором Дмитром Єгоровичем Єфімовим. В "Русских Прописях" надруковано лист Д. Є. Єфімова до В. М. Репніної, помилково поданий як лист Тараса Шевченка. У листі Єфімова йдеться про відвідини ним колишнього маєтку Репніних у м. Почеп, де Миколу Григоровича пам'ятали і згадували добрим словом та про візит до Густинської обителі – місця поховання князя.

У Римі Микола Васильович та Варвара Миколаївна також часто зустрічалися. Гостював письменник у Репніних і в Яготині, де захоплювався їхнім садом. В Одесі, де Гоголь прожив достатньо довго, щодня відвідував брата княжни Варвари Василя Миколайовича Репніна, який надав йому особливу кімнату з високою конторкою, аби він мав можливість писати стоячи. Гоголь брав активну участь в українських музичних вечорах. З великою повагою ставився до княгині Варвари Олексіївни Репніної, часто відвідував її домову церкву де молився "как мужичёк" (клав земні поклони і стояв благоговійно). Княжна Варвара згадує про останню зустріч з письменником напередодні його смерті.

Варвара Миколаївна мала талант декількома словами точно "намалювати" портрет людини: "у Виктора ум беса и сердце ангела", "Марья Петровна очень красива и даровитая", "Варвара Осиповна Балабина милая, умная, добрая и смиренная женщина", "Петр Иванович оригинального характера, честный и прямой человек", "Иван Петрович милый и веселый человек"; "он был закрыт для них, и одна ирония показывалась наружу. Она колола их острым его носом, жгла его выразительными глазами; его боялись. Теперь он сделался ясным для других, он добр, он мягок, он братски сочувствует людям, он так доступен, он снисходителен, он дышит христианством" (про Миколу Гоголя).

Показовою є оцінка розповідей Репніної про Гоголя і Шевченка, яку дав граф Сергій Шереметьєв. За його словами він йшов після цих розповідей "с запасом свежих сил, с чувством обновления светлым и отрадным" [24, с. 477]. Сергій Шереметьєв отримав у дарунок від княжни Варвари книгу "Советы молодым девицам" (у публікаціях також зустрічаємо назву "Письма к молодой женщине о воспитании"), яку вона написала й видала у Санкт-Петербурзі в 1866 році під літературним псевдонімом Лізварська (походить від поєднання двох імен – Ліза і Варвара). Він вважає, що книга містить багато прекрасних і слухних думок про виховання жінки.

Мемуари виразно розкривають особистість того, хто їх пише, його характер, життєві принципи, ставлення до різних обставин. Письменниця В. М. Репніна без хитрощів, однозначно і відверто дає оцінку людям і подіям, підмічає дрібні деталі, що дуже суттєво, оскільки це важлива умова формування вірної і цілісної уяви у читача про прочитане. Високий літературний стиль її письма поєднується водночас із лаконізмом.

Княжна Репніна до останніх років свого життя цікавилася історичним минулим Росії. Її мемуари друкувалися в "Русском архиве" як за життя (1870, 1872, 1877, 1887–1891 рр.), так і після її смерті (1897 р.). "Русский архив" – історико-літературний журнал, що виходив у Москві з 1863 по 1917 роки спочатку щомісячно, з 1880 р. по 1884 р. раз у два місяці, потім знову щомісячно. Засновником і багаторічним його видавцем був Петро Бартєнев – історик, археограф, бібліограф, який зумів

представити читачам живу картину минулого, адже тут публікувалися недруковані раніше мемуари, епістолярій, літературно-художні й відомчі документальні матеріали про культурне і політичне життя Росії XVIII ст. та XIX ст. Незважаючи на різноманітність змісту "Русского архива", він мав дуже обмежене поширення, утім, за кількістю опублікованих джерел займав перше місце серед історичних журналів. Кількість бажаних його придбати зростала: у 1863 році було надруковано 280 прим., а до 1869 р. кількість передплатників не перевищувала 1300 осіб. Зростала й ціна на журнал: від 4 руб. у 1863 році до 5 руб. у 1866 році. Це були немалі гроші, як на той час.

Спогади княжни Рєпніної вирізняються жвавістю опису та вмінням зацікавити. Петро Бартенєв записав зі слів Варвари Миколаївни і надрукував в "Русском архиве" (1888, № 5) статтю "Встреча с императором Александром Павловичем в 1819 году. Из детских воспоминаний княжны В. Н. Репниной". Ці спомини цінні тією безпосередністю оцінки вчинків дорослих та щирістю відчуттів, на які спроможні лише діти. Зустріч відбулася випадково у вересні 1819 року, коли імператор Олександр I приїхав у Полтаву. У маєтку "Треби", де на той час перебували діти Рєпніних та прислуга, сталася незапланована зупинка імператора, зумовлена необхідністю переодягтися йому "из мундира в дорожное платье". І якщо сором'язливі брат і сестра Варвари утекли в сарай, то вона, 11-літня дівчинка, не сходячи з місця чекала на "Августейшого посетителя": "...Я двинулась было поцеловать руку Государя; но он этого не позволил и поцеловал мою" [1, с. 96]. Опис цього візиту вражає документально-фактологічною точністю та чуттєвістю.

У статті "Из воспоминаний княжны В. Н. Репниной" (Русский архив. 1889, № 5) дізнаємося про особистісні взаємини між членами родини Волконських, про їхні вчинки, що продиктовані морально-етичними міркуваннями. Княжна Рєпніна детально описує свої враження від першого перебування при імператорському дворі з приводу смерті і похорону імператриці Марії Федорівни в жовтні 1828 року. (Зауважимо, що княжна була фрейліною з 15 років, але жила в Малоросії). Церемоніал поховання, його учасники, загальна атмосфера, настрої присутніх

та їхня поведінка – нічого не оминула мемуаристка, відновлюючи картину прощання з небіжчицею. Тут же згадує про дві свої зустрічі з живою імператрицею. Звертає увагу на її материнські почуття до дітей, її добротність по відношенню до хворих обухівської лікарні. Про себе ж написала так: "Я тогда была молода и робка" [9, с. 156].

Варварі Миколаївні довелося бути свідком військових подій. Про бомбардування Одеси англо-французьким флотом вона написала через 36 років у статті "Воспоминания о бомбардировании Одессы в 1854 году" (Русский архив. 1891, № 11). На що ж письменниця звертає увагу насамперед? Побут, моральний настрій одеситів, труднощі, страх, негаразди військового часу. І над цим усім витає невидима єдність людей, яких об'єднала православна віра: усі – солдати, жителі міста – готувалися померти, усі сповідалися: "Этот коммерческий и совсем не Русский город оправославился в это время" [2, с. 416]. Практичні риси її характеру розкриває оповідь про турботу за життя мами, її рішучість – випадок із ядром (на щастя не начиненим), що впав на горище їхнього будинку, яке вона відштовхнула ногою. Милосердя, як не дивно, також мало місце у цих обставинах: полонених англійців, поранених і здорових розмістили по різних домівках під нагляд російських офіцерів. Княжна подарувала полоненому англійському лікарю свою англійську Біблію.

У статті "Из воспоминаний о прошлом" ("Русский архив". 1870, № 8–9) Варвара Миколаївна згадує свою розмову з генерал-губернатором Д. Г. Бібіковим і сміливо називає йому причину своєї нелюбові до імператора Миколи Павловича ("он погубил моего отца"). Річ у тім, що князя М. Г. Рєпніна бездоказово звинуватили у розкраданні державних грошей при будівництві будівлі для полтавського інституту. 28 червня 1836 року він був звільнений від служби указом Державної ради. Виправданий через 11 років, через два місяці після своєї смерті.

Самобутність переконань, поглядів княжни Рєпніної виразно підкреслюють її думки про Петра I в "Письме к издателю" (Русский архив. 1872, № 10), а саме: вона нічого не знала про його портрет, що кілька років висів у вітальні її батька в генерал-губернаторському будинку в Полтаві; її ніколи не цікавила ця

історична особа і вона не усвідомлювала його "как великого". Тут же Варвара Миколаївна ревно захищає чесне ім'я свого роду: "Репнины были хорошие люди в широком и возвышенном смысле этого слова, и я очень дорожу этим именем. Репнинское сердце – просторное сердце; никому в нём не было тесно, и как хорош Репнин, который Иоанну Грозному сказал: "личины не надену" [17, с. 1983]. Двічі – у 1872-му та 1877 роках – в "Русском архиве" вона дає гранично коротко, майже телеграфно, утім, надзвичайно переконливо, генеалогічне підтвердження, що матір'ю фельдмаршала князя Миколи Васильовича Репніна, її прадіда, була дочка бідного сільського лютеранського пастора Поля з Фінляндії чи Курляндії, пам'ять про яку дуже шанують в їхній сім'ї. Вона також дала рішуче спростування на інформацію подану в "Русской старине" про існування начебто побічного сина її батька. Тут же доводить, що окрім неї, "старицы 79 лет", її племінника Миколи Васильовича (сина її брата) та його дітей, сина і дочки, інших Репніних немає.

Самокритично висловлюється стосовно своїх літературних здібностей. Мова письма Репніної лаконічна, судження пожиттєвому виважені. Може тому вона сама про себе й написала: "Я проста и люблю простых" [12, с. 258]. Це головна риса її характеру, яку не зіпсували ні розкоші, у яких вона виростала, ні високе суспільне становище батька, ні знатність роду.

В "Русском архиве" друкувалися не лише спогади княжни Репніної про її власне життя, а й про відомих особистостей того часу. Видавець журналу Петро Бартенев розмістив "Мелочи" (Русский архив. 1888, № 1), записані зі слів Варвари Миколаївни про відому своїм розумом та благодійністю Наталію Кирилівну Загряжську, яка була дочкою гетьмана графа К. Г. Розумовського, й розповідями якої про давнину захоплювався О. С. Пушкін та записував їх. Княжна Репніна доводилася Загряжській внучатою племінницею.

До сфери письменницьких інтересів княжни потрапила легенда про Ангела, який не виконав миттєво волю Всевишнього, за що і був покараний – його залишили жити на землі (Русский архив. 1889, № 12).

Творчість Варвари Миколаївни Репніної як письменниці широкому загалу майже невідома. 1899 року, через вісім років після смерті княжни, в "Енциклопедичному словнику" видавців Ф. Брокгауза та І. Ефрона (Т. XXVIA, С. 599) було вміщено статтю "Репнина-Волконская (княжна Варвара Николаевна (1808–1891)". І що показово – в цій статті йдеться, насамперед, про її літературну спадщину. Зазначено, що Варвара Миколаївна Репніна, фрейліна, письменниця, розміщувала в "Русском архиве" такі свої твори: "Из воспоминаний о прошлом" (1870), "О возвращении иезуитами княгини Воронцовой" (1870), "К биографии Шевченко" (1887, II), "Встреча с Имп. Александром I в 1819 г." (1888, II), "Из воспоминаний В. Н. Репниной" (1889, III), "Из воспоминаний о Гоголе" (1890, III), "Воспоминание о бомбардировке гор. Одессы в 1854 г." (1891, III). Княжна Варвара писала під псевдонімом Лізварська. З її творів цього періоду найбільш відомим були "Советы молодым девицам". Листувалася з Гоголем і Шевченком. Це чи не найперша і чи не найповніша інформація, яку надалі використовували дослідники. Так, В. С. Шубравський у передмові до видання "Варвара Репнина "Я вас слишком искренно люблю..." (Харків, 1991) беззаперечно бере дані з цього джерела, а також слушно зауважує, що твори Репніної не побачили світ окремими виданнями, вони не були помічені критикою, про них не згадують у курсах історії літератури. Цю ж інформацію подано й в сучасній "Енциклопедії історії України" у 10-ти томах у статті Я. І. Дзири "Репніна Варвара Миколаївна" (Т. 9, С. 191). Присвячено сторінку княжні Репніній й у Вікіпедії, де виокремлено лише кілька публікацій, а саме: "Письма к молодой женщине о воспитании", "Из воспоминаний о Гоголе", "Воспоминание о бомбардировке Одессы в 1854 году", "Немая любовь".

Який же врешті-решт складається портрет княжни Варвари Репніної як особистості? Петро Селецький, поміщик, генерал-майор у відставці, київський генерал-губернатор (1858–1866) згадував її в 1843 році як енергійну, люблячу дочку, добру, дотепну і люб'язну особу [7, с. 619]. З такою оцінкою Варвари Миколаївни не погоджується дослідниця Марієтта Шагінян: "Портрет этот сделан плоско, Варвара Репнина была человеком

незаурядной натуры и очень поучительной биографии" [23, с. 370]. Троюрідний брат княжни Сергій Шереметьєв (його батько й мати Варвари були двоюрідними братом і сестрою) зблизився з Рєпніними 1860 року, коли відвідав їх у Москві на Садовій вулиці (тут у них був прекрасний будинок з великим садом). Варвара Миколаївна зустріла його тепло, по-родинному. "Когда она говорила о своей матери, – згадує Шереметьєв, – она казалась совсем юной, и слово "мама" звучало у неё как-то особенно молодо и тепло... где бы ни жила она, всюду за нею водворялся тот особый обаятельный строй, несколько отзывавшийся прошлым веком и столь знакомый мне и дорогой с детства... В княжне Рєпниной... было что-то кипуче, пламенное и отзывчивое на всякое доброе дело..." [24, с. 475–476]. Наприкінці життя рисами обличчя Варвара Миколаївна була дуже схожа на свого батька: обличчя виразне, "...глаза быстрые, темные, и нос как у грозного царя" [24, с. 476]. З роками її погляд ставав привітний, проникливий, а на обличчі відбивалися сила волі та твердість духу разом зі смиренністю та сердечною добротою: "Словно старинный портрет, она была художественна и выразительна в своей простоте" [24, с. 476]. Суворий погляд на життя вона успадкувала від батька, а пристрасний темперамент, схильність до палких почуттів – від матері.

Тут внесемо ясність стосовно знання та вживання княжною Рєпніною мов. Вона знала декілька мов. Листи і мемуари писала французькою, так як це було узвичаєно у вищих колах суспільства. У одному з франкомовних листів до Шарля Ейнара зізнається, що думає про Тараса Шевченка по-російськи. Граф Шереметьєв писав, що з ним вона розмовляла виключно російською мовою, писала йому по-французьки, а почерк у неї був чіткий і твердий. На сьогодні, тенденційним є твердження, що Варвара Миколаївна "краще володіла французькою, ніж українською мовою" [4, с. 226]. Це не відповідає дійсності, оскільки українською мовою вона не володіла.

Померла княжна Варвара Миколаївна Рєпніна 9 грудня (27 листопада за ст. ст.) 1891 року. А вже наступного 1892 року історичний журнал "Киевская старина", враховуючи те, що її життя було тісно переплетене з багатьма фактами культурного

життя Малоросії, відгукується на її смерть. У журналі обмежилися "маленькой перепечаткой" некролога з "Русских Ведомостей", де написано: "28 ноября опустили в могилу тело княжны Варвары Николаевны Репниной, скончавшейся на 83 году своей жизни. Скорбно отзовется весть об её смерти в сердцах всех знавших её и добрым словом помянут её не в одной Москве, но и в Полтаве, Одессе и родном Яготине. Дочь бывшего малороссийского губернатора, незабвенного кн. Н. В. Репнина унаследовала от отца гуманные традиции и посвятила всю свою жизнь служению человечеству. Любовь к народу сблизила её в сороковых годах с народным украинским поэтом Шевченко, который подолгу гостил в поместье кн. Репниных, местечке Яготине. В. Н. была не только другом и покровительницей, но добрым гением и олицетворённой совестью поэта. Она поддерживала в нём веру в его высокое призвание и со свойственной ей прямоотой не раз высказывала ему горькие истины, когда он сбивался с истинного пути. Когда над Шевченко стряслась беда, и он, разжалованный в солдаты был сослан сначала в Оренбург, а потом в Киргизскую степь, В. Н. деятельно, хотя и безуспешно, хлопотала о смягчении его участи и поддерживала его падающий дух своими письмами. До самой смерти она свято хранила память о своём многострадальном друге, любила рассказывать о своём знакомстве с ним и живо интересовалась всем, что писалось о Шевченко в наших журналах... Дверь её была всегда открыта для бедных и страждущих. Она не ограничивалась одной денежной помощью, но принимала горячее участие в своих клиентах, хлопотала, писала о них письма, болела о них душой. Хотя круг деятельности покойной В. Н. был довольно узок, но смерть её есть во всяком случае общественная потеря, и будущий историк русского общества без всякого сомнения причислит её к сонму тех чистых и благородных личностей, которые оказывали благотворное влияние на общество самим фактом своего существования" [16, с. 312–313]. Княжна Варвара Репніна була похована, за її власним бажанням, на невеличкому цвинтарі поблизу церкви Олексія Преподобного навпроти могили своєї вірної подружки Глафіри Дунін-Борковської (у дівочтві Псьол), яку вона пережила на п'ять років.

Дякуючи дослідженню відомого шевченкознавця Володимира Юхимовича Мельниченка дізнаємося, що цей цвинтар у радянський час було зрівняно з землею, монастир був закритий у 1930-ті роки: "...нині через колишній цвинтар Алексеєвського монастиря пролягає швидкісна ділянка третього кільця (вулиця Гаврикова – від Русаковської естакади в бік Ризького вокзалу... Утім, невелика територія живої землі колишнього цвинтаря збереглася саме біля храму Олексія людини Божої" [15, с. 10].

У 1897 році через шість років після смерті княжни граф С. Шереметьєв писав: "Дай Бог, чтобы у нас не забывали, что такими женщинами, как княжна Варвара Николаевна, была богата наша старая Русь" [24, с. 477]. Варвара Миколаївна поєднувала у собі європейську освіченість з відданістю православної вірі, з життєвими ідеалами своїх пращурів, а високий суспільний стан з абсолютною доступністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Встреча с императором Александром Павловичем в 1819 году. Из детских воспоминаний княжны В. Н. Репниной // Русский архив. – 1888. – № 5. – С. 94–96.
2. Воспоминания о бомбардировании Одессы в 1854 году княжны В. Н. Репниной // Русский архив. – 1891. – № 11. – С. 413–418.
3. Два письма Пушкина к кн. Н. Г. Репнину, и письмо к Пушкину кн. Н. Г. Репнина // Русский архив. – 1864. – Вып. 10. – С. 1082–1083.
4. Демиденко Г. Г. Думи і шляхи Тараса : наук.-попул. нарис / Г. Г. Демиденко. – Харків : Право, 2017. – 1024 с.
5. Дзюба І. М. Тарас Шевченко. Життя і творчість / І. М. Дзюба. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 720 с.
6. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / П. Зайцев / Вид. підгот., і упоряд. та прокоментував Ю. Іванченко; передм. В. Шевчука. – К. : Мистецтво, 1994. – 352 с.
7. Записки Петра Дмитриевича Селецкого. Часть первая. 1821–1846 годъ (Продолжение) // Киевская старина. – 1884. – Кн. 8. – Т. IX. – С. 443–464.
8. Из автобиографических записок княжны Варвары Николаевны Репниной // Русский архив. – 1897. – № 7. – С. 478–490.
9. Из воспоминаний княжны В. Н. Репниной // Русский архив. – 1889. – № 5. – С. 155–157.
10. Из воспоминаний княжны В. Н. Репниной о Гоголе // Русский архив. – 1890. – № 10. – С. 227–232.
11. Из письма к издателю княжны В. Н. Репниной // Русский архив. – 1889. – № 12. – С. 575–576.
12. К биографии поэта Шевченка (Письмо княжны В. Н. Репниной к издателю "Русского архива") // Русский архив. – 1887. – № 6. – С. 258.

13 Ковальчук С. Л. Яготинщина. Історія Яготинського краю / С. Л. Ковальчук / Путівник. – Яготин, 2007. – 40 с.

14. Мельниченко В. Ю. Шевченківська Москва. Авторська енциклопедія-хронолог / В. Ю. Мельниченко. – Москва : ОЛМА Медіа Групи, 2009. – 768 с.

15. Мельниченко В. Варвара Репніна: "В пам'ять про Шевченка..." / В. Мельниченко // Слово Просвіти. – 2016. – Ч. 20, 19–25 травня. – С. 10.

16. Н. С. Памяти кн. В. Н. Репниной // Киевская старина. – 1892. – Т. XXXVI, Февраль. – С. 312–313.

17. Письмо к издателю от княжны В. Н. Репниной // Русский архив. – 1872. – № 10. – С. 1982–1984.

18. Прийма Ф. Я. Шевченко в работе над "Живописной Украиной" (по материалам архива В. Н. Репниной) / Ф. Я. Прийма // Збірник праць четвертої наукової шевченківської конференції / АН УРСР. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка; відп. редактор Є. П. Кирилюк. – К. : Вид-во АН УРСР, 1956. – С. 270–283.

19. Репнина В. Н. Воспоминания княжны Варвары Николаевны Репниной (1808—1839) / Пер. и публ. Е. Л. Яценко // Российский Архив : История Отечества в свидетельствах и документах XVIII–XX вв. : Альманах. – Москва : Студия ТРИТЭ : Рос. Архив, 2007. – [Т. XVI]. – С. 283–410.

20. Слєцький П. А. Записки (Уривок) / Спогади про Тараса Шевченка / Упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982. – С. 80–82.

21. Чалый, Гершензон М. Т. Г Шевченко и кн. В. Н. Репнина // Русские Прописки. – Москва, 1916. – Т. 2. – С. 179–263.

22. Черейский Л. А. Пушкин и его окружение / Л. А. Черейский. – Изд. 2-ое, доп., перераб. – Ленинград: изд.-во "Наука" Ленинградское отделение, 1988. – 544 с.

23. Шагинян М. Собрание сочинений в девяти томах. Монография 1941–1973 / М. Шагинян. – Москва : Издательство "Художественная литература", 1975. – Т. 8. – 670 с.

24. Шереметьев С. Княжна Варвара Николаевна Репнина / С. Шереметьев // Русский архив. – 1897. № 7. – С. 473–477.

REFERNCES

1. Vstrecha s imperatorom Aleksandrom Pavlovichem v 1819 godu. Iz detckikh vospominanii kniazhny V. N. Riepninnoi // Russkii arkhiv. 1888. № 5. S. 94–96 (in Russian).

2. Vospominaniia o bombardirovanii Odessy v 1854 godu kniazhny V. N. Riepninnoi // Russkii arkhiv. 1891. № 11. S. 413–418 (in Russian).

3. Dva pisma Pushkina k kn. N. H. Riepninu, i pismo k Pushkinu kn. N. H. Riepnina // Russkii arkhiv. 1864. Vypusk 10. S. 1082–1083 (in Russian).

4. Demydenko G. G. Dumy i shliakhy Tarasa : nauk.-popul. narys / G. G. Demydenko. Kharkiv : Pravo, 2017. 1024 s. (in Ukrainian).

5. Dziuba I. M. Taras Shevchenko. Zhyttia i tvorchiat / I. M. Dziuba. – K. : Vyd. dim "Kyievo-Mogylianska akademii", 2008. 720 s. (in Ukrainian).

6. Zaitsev P. Zhyttia Tarasa Shevchenka / P. Zaitsev / Byd. pidgot., i uporiadk. ta prokomentuvav Yu. Ivanchenko; Peredm. V. Shevchyka. K. : Mystetstvo, 1994. – 352 s. (in Ukrainian).

7. Zapysky Petra Dmitriievicha Sielietskago. Chast pervaiia. 1821–1846 god. Prodolzhenie // Kiiivskaia starina. 1884. Kn. 8. T. IX. S. 443–464 (in Russian).
8. Is avtobiograficheskikh zapisok kniazhny Varvary Nikolaievny Riepninoini // Russkii arkhiv. 1897. № 7. S. 478–490 (in Russian).
9. Iz vospominanii kniazhny V. N. Riepninoini // Russkii arkhiv. 1889. № 5. S. 155–157 (in Russian).
10. Iz vospominanii kniazhny V. N. Riepninoini o Gogolie // Russkii arkhiv 1890. № 10. S. 227–232 (in Russian).
11. Iz pisma k izdatieliu kniazhny V. N. Riepninoini // Russkii arkhiv. 1889. № 12. S. 575–576 (in Russian).
12. K biografii poeta Shevchenka (Pismo княжны kniazhny V. N. Riepninoini k izdatieliu "Russkogo arkhiva" // Russkii arkhiv. 1887. № 6. S. 258 (in Russian).
13. Kovalchuk S. L. Yagotynshchyna. Istoriia Yagotynskogo kraiu / S. L. Kovalchuk / Putivnyk. Yagotyn, 2007. 40 s. (in Ukrainian).
14. Melnychenko V. Yu. Shevchenkibska Moskva. Avtorska entsyklopediia-khronoskop / V. Yu. Melnychenko. Moskva: OLMA Media Grushi, 2009. 768 s. (in Ukrainian).
15. Melnychenko V. Varvara Riepnina: "V pamiat pro Shevchenka..." / Melnychenko V. // Slovo Prosvity. 2016. Ch. 20. 19–25 travnia. S. 10 (in Ukrainian).
16. N. S. Pamiati kn. V. N. Riepninoini // Kiiivskaia starina. 1892. T. XXXVI. Fevral. S. 312–313 (in Russian).
17. Pismo k izdatieliu ot kniazhny V. N. Riepninoini // Russkii arkhiv. 1872. № 10. S. 1982–1984 (in Russian).
18. Pryima F. Ya. Shevchenko v rabote nad "Zhyvopisnoi Ukrainoi" (po mataerialam arkhiva V. N. Riepninoini) / F. Ya. Pryima // Zbirnyk prats chetvortoï naukovoï shevchenkivskoi konferentsii / AN URSSR. Instytut literatury im. T. G. Shevchenka; Vidp. redaktor Ye. P. Kyryliuk. K. : Vyd-vo AN URSSR, 1956. S. 270–283 (in Russian).
19. Riepnina V. N. Vospominaniia kniazhny Varvary Nikolaievny Riepninoini (1808–1839) / Per. i publ. Ye. L. Yatsenko // Rossiiskii Arkhiv : Istoriia Otechestva v svidetelstvakh i dokumentakh XVIII–XX vv. : Alnanakh. Moskva : Studiiia TRITE : Ros. Arkhiv, 2007. [T. XVI]. S. 283–410 (in Russian).
20. Seletskii P. A. Zapyski (Uryvok) / Spogady pro Tarasa Shevchenka / Uporiad. i prymit. V. S. Borodina i M. M. Pavliuka; predi. V. Ye. Shubravskogo. K. : Dnipro, 1982. S. 80–82 (in Ukrainian).
21. Chalnyi, Fershenzon M. G. Shevchenko i kn. V. N. Riepnina // Russkii Propiliei. – Moskva, 1916. T. 2. S. 179–263 (in Russian).
22. Chereiskii L. A. Pyshkin I yego okruzeniie / L. A. Chereiskii. – Izd. 2-oie, dop., pererab. Leningrad: izd.-vo "Nauka" leningradskoe otdeleniie, 1988. 544 s. (in Russian).
23. Shagininian M. Sobraniiie sochinienii v deviate tomakh. Monografii 1941–1973 / M. Shagininian. – Moskva : Izdatelstvo "Khudozestvennaia literetyra", 1975. T. 8. 670 s. (in Russian).
24. S. Kniazhna Varvara Nikolaievna Riepnina / S. Sheremetev // Russkii arkhiv. 1897. № 7. S. 473–477 (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 24.02.21

S. A. Bryzhytska, PhD,
Shevchenko National Reserve, Kaniv
svitlana_brizhit@ukr.net

**TARAS SHEVCHENKO: "MY GOOD AND THE ONLY FRIEND!"
TO THE 130TH ANIVERSARY OF THE DEATH OF VARBARA REPNINA**

The study reveals the life and creative and creative path of a famous person from the entourage of Taras Shevchenko – Princess Varvara Repnina. Her origin is studied from well-known historical families of Rurikovich (from Chernihiv), Volkonsky, Razumovsky. Particular attention is paid to her epistolary heritage, literary and journalistic work. It is proved that Varvara Repnina as a writer supplemented another page whith her memoirs to the great history of the country, which was faithfully served by her ancestors. Articlcs about Varvara Rapnina were analysed separately, in particular, short biographical data about Princess Repnina both like ie encyclopedic editions of the 19-21st centuries in modern Shevchenko literature.

In the memoirs of Varvara Repnina, her character, life principles, and attitude to various circumstances are clearly revealed. In them, she without tricks, unequivocally and frankly gives an assessment to people and events, notices small details, which is very important, since this is an important condition for the formation of a true and holistic view of reader of what he has read. The high literary style of her writing is combined simultaneously with laconosm.

Publications of Princess Varvara Repnina give a holistic view as an individual and a writer, reveal her childhood, education, environment, friendship with writers Nikolai Gogol and Taras Shevchenko, life abroad (Kassel, Paris, Spain, Dresden, Prague, Vien, Rome, Florence, Switzerland). Varvara Repnina's articles reveales her aesthetic tastes, deep spirituality, worldview, emotional and decisive character, beliefs, preferences.

Keywords: Taras Shevchenko, Varvara Riepnina, Mykola Gogol, memoirs, Yagotyn.